

## ภาษาบาลี ๑ คำ คติธรรมประจำสัปดาห์

### “มโนมินทริย — สภาพที่เป็นใหญ่ คือ จิต, มโนมินทริย”

มโนมินทริย อ่านตามภาษาบาลีว่า มะ - นิน - ตะ - ริ - ยะ มาจากคำว่า มน (จิต, ใจ, สภาพที่รู้อารมณ์) กับคำว่า อินทริย (เป็นใหญ่, ครองความเป็นใหญ่, อินทริย) รวมกันเป็น มโนมินทริย แปลว่า สภาพที่เป็นใหญ่ในการรู้อารมณ์ คือ จิต จิตเป็นสภาพธรรมที่มีจริง เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ ไม่มีสภาพธรรมใดที่จะเป็นใหญ่ในการรู้อารมณ์ยิ่งไปกว่าจิต จิตจึงเป็นมโนมินทริย แม้ในขณะที่จิตเกิดขึ้นนั้นจะมีเจตสิกเกิดร่วมด้วยตามควรแก่จิตขณะนั้น ๆ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เจตสิกก็ไม่ได้เป็นใหญ่ในการรู้อารมณ์เหมือนอย่างจิตเลย

ข้อความในอรรถสาสนี อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์ ได้แสดงความเป็นจริงของคำว่า มโนมินทริย ดังนี้

ธรรม ที่ชื่อว่า มนะ เพราะย่อมรู้ คือ ย่อมรู้แจ้ง. แต่ท่านอรรถกถาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ชื่อว่า มนะ เพราะย่อมรู้อารมณ์ เหมือนบุคคลนั้นบอญด้วยทะนาน และเหมือนซึ่งอยู่ด้วยซึ่งใหญ่จะนั้น. มนะนั้นนั้นแหละ ชื่อว่า อินทริย เพราะครองความเป็นใหญ่กว่าธรรมอื่น ในลักษณะแห่งความรู้. มนะนั้นแหละเป็นอินทริย จึงชื่อว่า มโนมินทริย.

ในสังสารวัฏอันยาวนาน แต่ละบุคคลก็เกิดมาแล้วนับชาติไม่ถ้วน ซึ่งก็ไม่พ้นไปจากความเป็นไปของสภาพธรรม คือ จิต (สภาพธรรมที่เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์) เจตสิก (สภาพธรรมที่เกิดร่วมกับจิต) และรูป (สภาพธรรมที่ไม่รู้อารมณ์อะไร) เพราะผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ยังมีตัณหา ยังมีอวิชชาซึ่งยังดับไม่ได้ ก็ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ร่ำไป ประการที่สำคัญคือ ไม่ว่าจะเกิดเป็นใคร มีอายุยืนนานเพียงใด ก็ดำรงอยู่เพียงชั่วขณะจิตเดียวเท่านั้น จิตขณะหนึ่งเกิดขึ้นแล้วดับไป เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้น จิตไม่สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันสองดวงหรือสองขณะได้ หรือไม่ใช่ว่าจะมีจิตดวงเดียวเกิดขึ้นเป็นที่ยั่งยืนตลอดไป เพราะตามความเป็นจริงแล้ว มีจิตเกิดดับสืบต่อกันอยู่ตลอดเวลา อย่างไม่ขาดสาย เป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง เป็นวิบากบ้าง เป็นกิริยาบ้าง ตามความเป็นไปของจิต ซึ่งก็เป็นอย่างนี้มานานแล้วในสังสารวัฏ

เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่มีจริงแล้ว เป็นปรมัตถธรรม ซึ่งไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน จำแนกเป็นสภาพธรรมที่เป็น “จิตปรมัตถ์” เป็นสภาพรู้ เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้ “เจตสิกปรมัตถ์” ได้แก่ สภาพธรรมที่เป็นนามธรรม

ที่เกิดกับจิต มีลักษณะเฉพาะของนามธรรมนั้นๆ แต่เป็นสภาพธรรมที่เกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต รู้ อารมณ์เดียวกับจิต แต่ว่ากระทำกิจของตนต่างๆ กันไป สำหรับเจตสิกปรหมัตถ์มีทั้งหมด ๕๒ ประเภท มี ผัสสะ (สภาพธรรมที่กระทบอารมณ์) เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (ความจำ) เจตนา (ความตั้งใจ) เป็นต้น และ ในการอบรมเจริญปัญญา ก็จรรู้ลักษณะของรูปธรรมด้วย ซึ่งเป็นปรมัตถธรรมอีกอย่างหนึ่ง คือ รูปปรหมัตถ์ เพราะในชีวิตจริงๆ ตามความเป็นจริง มีการเห็น ซึ่งเป็นจิต และสิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ใช่สภาพรู้ ก็เป็นรูป ปรหมัตถ์ การอบรมปัญญา ก็เป็นการรู้ลักษณะของปรมัตถธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงละเอียด เพื่อที่จะให้เข้าใจชัดในความเป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน ของสิ่งที่มีจริง ที่เกิดขึ้นเป็นไปใน ชีวิตประจำวัน ทั้งจิต เจตสิก และรูป ส่วนในนิพพานนั้น เมื่อยังไม่ประจักษ์ ก็ควรที่จะได้ศึกษาเพื่อที่จะได้ เข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรม ๓ คือ จิต เจตสิก รูป ก่อน

สภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรมอย่างหนึ่ง คือ จิต เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ จิต เป็น สภาพธรรมที่ครองความเป็นใหญ่กว่าธรรมอื่นๆ ในการรู้อารมณ์ เพราะสภาพธรรมที่รู้อารมณ์ มี ๒ ประเภท คือจิต และเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย แต่ในบรรดาธรรม ๒ อย่างนี้ จิต เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้อารมณ์ จิต จึงมีชื่ออีกชื่อหนึ่ง คือ มนินทรีย์ นี่คือความเป็นจริงของธรรมซึ่งใครๆ ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

การศึกษาเรื่องของจิต เป็นการที่จะพิจารณาสภาพธรรมที่กำลังปรากฏอยู่ในขณะนี้ ถ้าไม่เคยคิดเลย ว่า จิตอยู่ที่ไหน ถ้าไม่รู้อย่างนี้ ก็จะไม่สามารถรู้ลักษณะของจิตได้ เพราะมีจิต แต่ไม่ทราบจิตอยู่ที่ไหน เพราะฉะนั้น ก็ไม่สามารถพิจารณาลักษณะของจิตได้ว่า เป็นเพียงสภาพรู้ ชาติรู้ อาการรู้ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ที่ว่าทุกคนมีจิตนั้น ไม่ได้นอกเหนือจากชีวิตประจำวันเลย ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ **เอง เป็นสภาพที่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ โดยสภาพรู้ เป็นจิต ซึ่งเป็นมนินทรีย์นั่นเอง** นอกจากนั้นแล้ว ในขณะที่ ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสบ้าง คิดนึกบ้าง เป็นกุศลจิตบ้าง เป็นอกุศลจิตบ้าง ทั้งหมดนี้คือความเกิดขึ้นเป็นไปของจิต ซึ่งเป็นมนินทรีย์ทั้งหมด

เมื่อกล่าวโดยประมวลแล้ว ทุกขณะของชีวิตคือการเกิดดับสืบทอดกันของจิต รวมถึงสภาพธรรมที่เกิด ร่วมกับจิต คือ เจตสิกด้วย และที่สำคัญ จิต ไม่ใช่เรา เป็นธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่น มีที่ เกิด มีอารมณ์ มีเจตสิกเกิดร่วมด้วย เป็นต้น เป็นการปฏิเสธความเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล อย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะฟัง จะศึกษาในส่วนใดก็ตาม ก็เพื่อเข้าใจถูกเห็นถูกตามความเป็นจริงว่า เป็นธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ บุคคล ไม่ใช่ตัวตน จริงๆ **ทั้งหมดของพระธรรมคำสอนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นไปเพื่อความ เข้าใจถูกเห็นถูกในสิ่งที่มีจริงตรงตามความเป็นจริงโดยตลอด พร้อมทั้งจะให้ประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้ ที่เห็นประโยชน์เห็นคุณค่าที่จะได้ฟังได้ศึกษาด้วยความเคารพละเอียดรอบคอบ ไม่ประมาทในทุกคำที่ พระองค์ทรงแสดง**

[ชมรมบ้านธัมมะ มศพ. : [www.dhammadhomefellowship.com](http://www.dhammadhomefellowship.com), โทร. ๐๘๑-๘๓๒๐๕๗๗]